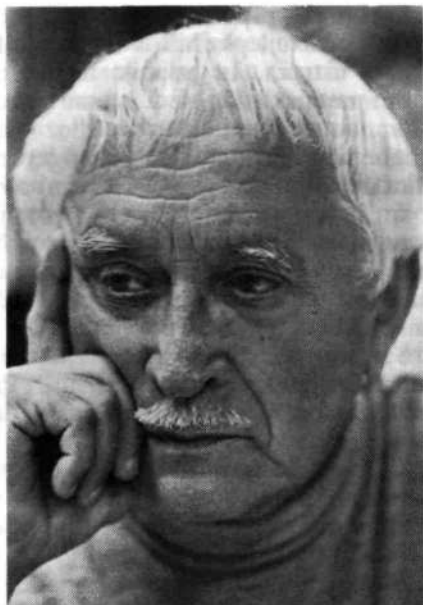

INTERVJU SODOBNOSTI

Igor
Torkar

Igor Torkar: Nekriv – kriv

Roman UMIRANJE NA OBROKE je najbrž tvoje najuspešnejše pisateljsko delo in najbolj neposredna človeška izpoved. Nekaj let po njegovem prvem izidu si doživel tudi popolno politično rehabilitacijo. V nekaterih svojih izjavah novejšega datuma (petinsedemdeset let življenja!) praviš, da gre za rehabilitacijo, ki ni popolna, češ da je to račun z ostankom in da krivci, mrtvi in živeči, še vedno niso javno niti imenovani.

Sam bi dejal, da je literarno delo, ki doživlja velik in dolgotrajen odmev, precej velika kazen za vse, ki sicer niso imenovani, so pa razpoznavni. Ali si se kdaj vprašal, če ni v tem in takšnem pisanju vendarle tudi nekaj »zlahtnega« maščevanja? Uspešen roman, uperjen proti idejnim zablodam in značajskim nečednostim, je najbrž hujša obsodba kot tista, ki jo lahko izreče sodišče. Ali se sme človek, ki so mu storili krivico, maščevati kot pisatelj, torej po svoje, s pisanjem, v tem primeru z umetniškim pisanjem? Vprašanje ima izkustveno in etično razsežnost.

Strinjam se s tvojo ugotovitvijo, da je moj roman UMIRANJE NA OBROKE (pred tremi meseci je izšel v tretji, dopolnjeni izdaji, izšli pa sta tudi dve srbohrvaški) že štiri leta odmevno literarno delo »precej velika kazen za vse, ki sicer niso imenovani, so pa razpoznavni«. Vendar ob tem poudarjem, da pri pisanju tega romana nista udarjala po tipkah pisalnega stroja ne sovraštvo ne maščevalnost! Pisatelj ne more in ne sme biti sodnik po navodilih kazenskih zakonikov. Če bi me pa kot državljana izjemna situacija potisnila na klop med sodnike, bi ravnal kot sodnik filozof v deželi daljnega Orienta. Vsi so bili prepričani, da bo obsodil na smrt morilca, ki je zagrešil enajst umorov. Srhljivo naključje: v glavnem dachauskem procesu je vojaško sodišče obsodilo na smrt enajst nedolžnih obtožencev. Sodnik filozof enajstkratnega morilca ni obsodil na smrt. Obsodil ga je na hujšo kazen. Na življenje! Naj živí s spomini na enajst umorov do smrti!

Kot pisatelj sem se z nihajočo uspešnostjo vse življenje trudil, da ne bi

bil sodnik, da ne bi sovražil, da ne bi zdrknil med maščevalce. Pisatelj je lahko kvečjemu prebujevalec krivčeve vesti. In še to le posredno, z literarno prisposodbo, z umetniško metaforo. Krivci za zasliševalske in sodne zločine v lagerskih procesih se nenehno zagovarjajo: Mi nismo vedeli! – Mi smo verjeli! – Res nismo vedeli! – Njihovi vesti v razmislek bi lahko zapisal, kar sem že večkrat javno povedal: Kralj Ojdip ni vedel, da je spal s svojo materjo. Ko je to zvedel, se je v samem sebi razglasil za krivca! Iztaknil si je oči, zapustil Tebe in šel med berače! – Kot pisatelj seveda ne zahtevam, naj si naši, še živeči krivci iztaknejo oči, zapustijo Ljubljano in grejo med berače. Lahko pa kot državljan – najbrž zaman – upam, da jim bo njihova lastna vest končno prišepnila, naj zapustijo slovensko Zvezo komunistov!

Laže pišem, odkar sem se dokopal do spoznanja, da nobeno sovraštvo ni tako veliko in hudo kot tisto, ki nastane iz ljubezni. In jaz sem v mladosti marsikoga in marsikatero idejo ljubil. V starih pisateljskih letih pa vem, da moj prvi grob ni v zemlji, ampak v srcu ljudi. Ni velikih in majhnih strupenih kač, so samo strupene kače! Kot pisatelj zavračam misel, zapisano v Koranu: Če vas sovražniki napadejo, okopajte se v njihovi krvi.

Menim, da je umetniško pisanje nabiranje simptomov bolezni človeškega srca, duše in pameti. Diagnoze bolezni le nakazuje. Izbira in predpisovanje zdravil je naloga zdravnikov specialistov. Kot pisatelj sem samo prizadeven zbiralec dejstev človekovega bivanja v prostoru in času svojega življenja. Vse to zbiram – če si dovolim ščepec grotesknih oznak in trditev – za arhiv nepodkupljivega učenjaka, ki ga poznamo pod imenom ZGODOVINSKI SPOMIN.

ZGODOVINSKI SPOMIN je že davno naredil doktorat resnicoljubnih znanosti. Je akademik Akademije znanosti in umetnosti sveta. Spada med redke nesmrtnike. V stoletjih človeštva so ga atentatorji različnih ideoloških barv mnogokrat poskušali ubiti – zaman. Nesmrtni ZGODOVINSKI SPOMIN je neusmiljen. Ker je nepozabljiv, zmore tudi po dolgih desetletjih in stoletjih razkrinkati grehe in zločine posameznih majhnih in kronanih glav, ideoloških skupin in narodov. Oglasi se takrat, kadar grešniki in zločinci poskušajo svoja zla dejanja zamegliti z neresnicami, ki žalijo mrtve in žive žrtve njihovih zločinov. Takrat ZGODOVINSKI SPOMIN ogorčenim žrtvam pomaga osvežiti resnice o lažnivih zločincih. Kot pisatelj bom, tako kot doslej tudi v prihodnje, samo zbiralec dejstev o človekovem in narodovem žitju in bitju danes in tukaj za arhiv, ki ga vodi ZGODOVINSKI SPOMIN!

Bil si štiri leta v zaporu, zdaj tudi uradno ugotovljeno, da po nedolžnem, še več: po nedolžnem so te obsodili prijatelji ali vsaj tovariši, torej ljudje istih ali podobnih izkušenj, istega ali podobnih nazorov. Kaj pomeni takšno ponižanje v primerjavi z zaporom, na katerega te je obsodil sovražnik? Kako si prenašal enega in drugega, namreč: kot pisatelja te je pretresel predvsem zapor v svobodi bolj kot dachausko trpljenje...

Nisem družbenopolitičen strahopetec. Kljub temu odgovarjam v ezo-povskem jeziku. Z »izbiro živali« lahko bolj jasno povem, kako me je kot pisatelja – v primerjavi z dachauskim trpljenjem – pretresel, razjezil, užalil zapor v svobodi, v katerega so me pahnili moji sošolci funkcionarji, nekdanji sorborci na univerzi, skratka, »naši« ljudje!

V *nemški* goščavi me je napadel volk. Odtrgal sem si rokave jopiča,

vanje sem zavil roke in boril sem se z volkom s sveto vero in z ogorčeno jezo na življenje in smrt za svet, ki ne bo volčji!

V slovenski izbi pa so me napadle stenice in ščurki. Ta mrčes mi je v temi lezel na posteljo in pod odejo. A ko razdražen prižgeš luč, se ščurki in stenice v hipu razbežijo in zginejo. Zato se z njimi sploh ne da pošteno boriti. Ne prenesejo svetlobe! Grizejo in strupeno pikajo samo v temi!

Ali si pred dvajsetimi, tridesetimi leti upal, da boš doživel čas, ko boš lahko povedal vse, razmere, ko ti bodo ljudje verjeli, »se postavili na tvojo stran«?

Nisem upal. Pred tridesetimi, petintridesetimi leti je bilo namreč v slovenski hiši še vedno preveč ščurkov in stenic!

Namreč: tudi ti si se le postopoma odpiral skozi svojo literaturo, rahli namigi v nekaterih dramah, pesmih, celo avtobiografski roman DESETI BRATJE je bliže resignaciji kot obtožbi. Kako naj se izrazim? Kot da je tvoja potreba po popolni izpovedi rasla v sorazmerju s spreminjajočimi se razmerami v naši družbi, s politično pomladno otoplivitvijo, čeprav si to otoplitev prav kot pisatelj zaznal, preden se je dejansko dogodila.

Dokler moj narod od zgoraj navzdol džugašvilijevsko prepričujejo, da nam bodo na jelšah dozorele češnje hrustavke, ko hkrati vidim, da v krošnji prave češnje nočejo in nočejo porezati kilavih vej, da bi se češnji okrepile korenine – ni težko razumeti, da pisatelj za pisalno mizo vse teže premaguje resignacijo. Zase lahko rečem, da sem resignacijo – s prirojeno kraško trmo – večkrat premagal. Takrat sem s pisateljskim ušesom zaslišal, kako nekateri mlajši, šolani sadjarji brusijo žage, da bi v slovenskem sadovnjaku požagali že predebele kilave veje vsem drevesom in jim s tem okrepili korenine. Na žalost so nekateri od teh mlajših sadjarjev obstali le pri brušenju žag. Še bolj žalostno pa je, da so stari, sklerotični upravitelji slovenskega sadovnjaka spustili v sadovnjak strahopetno malo tistih mlajših, šolanih sadjarjev, ki hočejo z nabrušenimi žagami tudi kaj odžagati.

Prehuda bolečina lahko človeka stre, pregloboka razžaljenost mu lahko zamegli kritičen pogled nase in na čas... Kako si to prastaro dilemo človeka in ustvarjalca reševal s svojim pisanjem, kaj lahko rečeš, s tega vidika, o sebi kot pisatelju?

Zavedal sem se dveh nevarnosti. Skrivata se v iskanju izgubljenega in v upanju poguma. Preden najdeš izgubljenega boga, te lahko požrejo »svetniki«. Upadanje poguma pomeni pričetek konca ustvarjalne moči. Kljub štiriletnemu zapornemu in večletnemu pozapornemu trpljenju mladeniška vera v prvo socialistično državo na svetu v meni ni umrla kar čez noč. Vedno bolj sem čutil, da sem nesrečen zato, ker sem bil nekoč srečen. Dolge mesece, polne globoke razžaljenosti, je zorelo v meni spoznanje: Pisec se lahko samo takrat približuje umetniškemu pisanju, kadar ne piše v imenu načela, da zlahetni cilj posvečuje tudi podlo sredstvo. Pisec, ki pisari po tem načelu, lahko brca v suženjstvo Kasandre, sežiga na grmadah Ifigenije in pusti na samotnem otoku Ariadno potem, ko mu je pomagala, da je premagal Minotavra.

Kljub temu da sem poskušal pisati s pomočjo navedenih spoznanj, me je – kot pisatelja – več let mučila psihična poškodba od udarca krivične

obsodbe. Prekleta trdoživa travma, zgoščena v dve besedi: NEKRIV – KRIV!

V začetku zavestno, pozneje pa tudi podzavestno sem se v slehernem literarnem delu zadihano in ponavljajoče trudil, da bi skozi tkivo literarnega dela čimbolj prepričljivo pretočil v bralce svojo bridko resnico, da sem kriv – nekriv! Ta moj pretirano ponavljani protestni krik v mojih številnih literarnih delih je zmanjševal njihovo umetniško moč, umetniško prepričljivost. Da sem bil z literarnimi sredstvi predolgo odvetnik sam sebi, ni bila kriva samo moja bridka bolečina, ampak tudi dolgoletna brezbrizna pozabljivost objestnih krivcev, ki so mi zarinili v srce trn sodnega zločina. Ker le delo in dolgo trpljenje rodita zrelega ocenjevalca grenkosladkega življenja, sem v zadnjem desetletju iz svoje duše dokončno pregnal travmo: NEKRIV – KRIV. Zato so moja literarna dela iz tega časa umetniško prepričljivejša. V pesniških zbirkah JETNIŠKI SONETI, BALADA O SMEHU pa v štirih dramah, dveh televizijskih igratih ter v romanih DESETI BRATJE in UMI-RANJE NA OBROKE menim, da je umetniška beseda dvignjena iz preosebnega v občečloveško.

Trdoživo travmo NEKRIV – KRIV si orisal kot hudo, že kar sovražno oviro pri svojem pisanju. Zanima me, če si se pri svojem ustvarjalnem delu bojeval še z drugimi ovirami, reciva jim pisateljevi notranji sovražniki.

Sleherni umetnik, če si hoče ohraniti ustvarjalno svobodo, se nenehno bori s številnimi notranjimi sovražniki, ki so zaradi svoje zahrbtnosti mnogo bolj nevarni kot znani zunanji sovražniki umetniških ustvarjalcev.

Med notranje pisateljeve sovražnike sodi prevelika vera v junake in v junaštvo.

Pisatelj teže piše, ko se dokoplje do spoznanja, da se resnico da ugotoviti, vendar pri tem ne sme pozabiti, da se resnica menja, da se spreminja. Takoj ko pisatelj resnico ugotovi, mora pričeti iskati novo pot, pot k drugi resnici, ki se skriva za prejšnjo. To je kot gora za goro za gorovji.

V pisatelju je bridko razpoloženje, dokler ne spozna, da so lepše tiste želje, ki rad o njih le sanja, kot tiste, ki jih hoče uresničiti.

Velikokrat mi je sovražna ena sama beseda. Če jo v stavku zapišem v nepravilno zvezo, lahko postane nasprotje svojega osnovnega pomena. Besede so mi večkrat na sploh sovražne. Nekatere besede so ljubosumne in hočejo biti same. Druge si muhavo izbirajo sosede. Tretje so hinavske in uživajo, ko skvarijo jasnost stavka. Nekatere besede so teroristične, še več je pa zlobnih, ki se rade skrivajo v meglo utrujenih pisateljevih misli, da jih pisatelj z muko dolgo išče, preden jih najde.

Notranji sovražnik pisatelju velikokrat z užitkom šepeta: Dvom je nestrpnost upajočih.

Pisatelj se v sebi večkrat prepira z lažnim moralistom, ko ga prepričuje, da mora dober pisatelj znati tudi prepričljivo lagati, tako da poveže tisto, kar se je v resnici zgodilo z »neskončnim možnim«, in s tem doseže posebne vrste umetniško verjetnost. Posebno zahrbtnen je tisti notranji sovražnik, ki nasprotuje spoznanju, da dober pisatelj ne sme biti fanatičen ljubitelj resničnosti. Resničnostni fanatizem ne služi resnici, temveč zavaja v pretiranost, včasih v razvrednotenje drugačnega mišljenja, ker hoče uveljaviti lastno nadvlado.

Vedno so mi bile sovražne ure, ko nenadoma nisem več zmoget hitro in jasno ločiti bistveno od nebistvenega, neizbežno od bežnega ali naključnega.

Hud notranji pisatelj sovražnik – ki je nemara psihoerotičnega izvora – je stanje, ko se včasih sama materija, sama snov, ki jo pisatelj vzljubi, upira, noče v pisatelj objem, ne dovoli mu, da bi vanjo prodr.

Najhujši notranji pisatelj sovražnik je AVTOCENZURA. Ne mislim na zavestno, računarsko avtocenzuro, ki je le sramoten človeški in umetniški kompromis pisatelja, kompromis, ki pisatelju kaj hitro izsesa umetniško moč tako, da postane le resolucijski papagaj. Najbolj zahrbtna je PODZAVESTNA avtocenzura. Neslišno in neulovljivo se priplazi v pisatelja vedno takrat, kadar vladajočemu režimu uspe ustvariti v družbi univerzalen strah, ki je od vekomaj najmočnejše vezivo slehernega vladajočega sistema, da ne razpade. Strah, ki potem rodi strah, da te bo strah in ta strah ponavadi rodi – apatijo! Apatija pa pisatelja prežene v duševno emigracijo. Duševni zdomec pa ne more biti dober pisatelj!

Kjer je dim, je tudi ogenj, pravi pregovor, ljudje pa kaj radi gledamo tudi v nedolžno obsojenih nekaj, kar da je morda vendar bilo narobe. Si imel v teh desetletjih občutek, da na primer tvoji stanovski tovariši, pisatelji, gledajo nate nekako rezervirano, kakor da si nekaj vendarle zagrešil, čeprav s(m)o vedeli, kako je v resnici s tabo?

Imel sem natanko take občutke, kot si jih opisal. Ti občutki so me bridko žalostili. Preštevilne družbene in starejše pisateljske »tovariše« pa so uvrstili med tiste, ki ne zaslužijo prevelike hrbtnične slave. Pogumne izjeme so Matej Bor, Ciril Kosmač, Filip Kalan, Mira Mihelič, Rado Bordon, Ivan Minati in še kdo od starejših. Od mlajših pa od avtorjev pesmi štirih navzdol do številnih mladih. Ob vsem tem mi rešuje duševni mir ciganova modrost. Joka, kadar je sonce, ker ve, da bo po soncu dež. In smeje se, kadar dežuje, ker ve, da bo po dežju sonce.

V naši družbi (ne samo v Sloveniji) imamo vrsto znanih ljudi, tudi in morda celo predvsem pisateljev, ki so bili nekoč strastni verniki Partije in revolucije, pa so se zdaj prelevili v njune strahovite kritike, brezkompromisne zanikovalce. Ob tvojem primeru bi človek celo pričakoval ali vsaj razumel resigniran prehod z enega brega na drugega. Ti pa se tudi zdaj zavzemaš za novo geslo slovenskih komunistov, za socializem po meri človeka. Iz vere ali obupa?

Iz vere!

K tej veri pa opomba pod črto: besedi »komunist« in »socializem« sta že preveč omadeževani!

Kaj tvoja pisateljska izkustvena vednost meni o »rojstvu« umetnine, da uporabim romantičen izraz?

Cankarjanskega, mrzelovskega umetnika s črnim širokokrajnim klobukom in veliko črno, tripramensko kravato, ki čaka, da bo od nekod iz neznanega padla božanska iskra navdiha in zanetila ogenjček umetnine – takega romantičnega izbranca danes ni več. Ne verjamem v brezmadežno rojstvo novorojenčka umetnine. Najbrž lahko ustvari umetnino le tisti, ki se zna zares jokati, zares smejati in biti zares jezen – kot je rekel moj sošolec,

žrebčevsko silni slovenski slikar Marij Pregelj. Tudi mene so izmenoma gnali k pisalnemu stroju jok, smeh in jeza. Kemik v meni pa mi je večkrat povsem resno šepetal: Kaj pa, če so nastanek umetnine kemične reakcije duhá s pomočjo katalize? In če je ustvarjanje katalitično – kateri, kakšni katalizatorji ga sprožijo? Misel, čustvo, doživljaj? Mogoče pa je rojstvo umetnine – kristalizacija. Kako že nastane kristal? Najprej se mora v kakšnem topilu raztopiti toliko določene soli, da nastane nasičena raztopina te soli. Razne soli se prično zgoščati v različne, samo njim svojstvene oblike kristalov – edino iz nasičenih raztopin. Za pričetek kristalizacije je potreben še sprožilec, ki mora biti nekaj otipljivega, na primer: v nasičeno raztopino potopljena, na nitko obešena trščica. Na tej trščici se iz nasičene raztopine rodi kristal raztopljenih soli. In iz česa se izkristalizira kristal umetnine? Topilo: ustvarjalčeva duša, duh, srce. Soli: Njegove misli, čustva, vtisi, doživljaji. Kadar se v topilu duše, duhá ali srca raztopi toliko misli, čustev, vtisov in doživljajev, da nastane nasičena raztopina, je potreben samo še sprožilec kristalizacije – določen dogodek v notranjosti ali v okolici ustvarjalca – in rodi se kristal umetnine. Slišim, kako se mi bralci nasmihajo, češ: tale tehnološka, profesorska razmišljanja imajo lončene noge. Najbrž jih res imajo, kajti več je stvari med nebom in zemljo, ki jih naša šolska modrost ne doume, je rekel, – kot ste že nešteto krat slišali – modri Shakespeare.

Tvojih petinsedemdeset let je že kar spoštljiv življenjski jubilej, najbrž že tudi leta, ko človek tehta, meri in ocenjuje pričakovanja mladosti z doseženim v zrelih moških letih. Kakšna je ta tvoja bilanca v intimnem, pisateljskem in družbenem smislu?

Intimno mojega je posredno dovolj v vseh mojih odgovorih. Tudi o pisateljskih mukah sem že nekaj povedal. Vendar dodajam:

Brez fantazije spominov je pisatelj invalid. Pravijo, da je fantazija spominov dobrodušna kraljica vseh čarodejk. Blaga, spravljiva. Zame je bila največkrat zvodniška čarovnica. Trdosrčna, prepirljiva, jedka, hudobna, grda čarovnica. Prevečkrat se je opijala z mojim trpljenjem in hkrati omalovaževala moj odrešilni smeh. Lepe spomine mi je dolgo odganjala, sive, črne, težke spomine pa metala pod noge, ko sem hodil po poteh neizobčenega izobčenca. S težavo, jezo, trudnim srcem, velikokrat pa tudi s samozavestno upornostjo, ponosom in z odrešujočim smehom sem preskakoval, kot pisatelj, črne spomine in bežal pred njimi k delovni mizi, k pisalnemu stroju, k belim listom papirja. In sem se mučil in znojil, da ne bi ustvarjal besed, ampak misli. Včasih se mi je nenadoma zazdelo, da ne morem biti nesrečen, dokler pišem drame, komedije, satire, sonete. François Mauriac mi je šepetal, da je pisatelj človek, ki se ne more pomiriti s samoto. In da postane pisatelj le tisti, ki ni sposoben za nič drugega. Obratno pa mi je Faulkner dopovedoval, da zmore pisati samo človek, ki je človekoljuben. Sem človekoljuben? A ne postajam zagrenjen, jedek ljudomrznik? In kot sleherni ljudomrznik, krivičen do soljudi? Hemingway mi je zlobno mrmral: Več kot boš pisal, bolj boš osamljen! Mučil sem se in še trpim muke, prepiram se s pametjo, psujem vest, dobrikam se dvomu, pa tudi zasmehujem prejkava čustva. Jezen sam nase si včasih še danes glodam srce, kot hrček piškav oreh. Tavam po blodnjakih samega sebe in se sprašujem: Le komu naj verjamem? Mauriacu, Faulknerju, Hemingwayju?

Sebi! Samo sebi! V svoji žalosti in bolečini!

Sicer pa: nasmehni se Cocteauju, ki pravi, da je pisatelj lažnivec, ki zmeraj govori resnico.

Če si pričakoval razlago mojih pisateljskih del, ti moram povedati, da bi bilo moje razlaganje najbrž takšno, kot če bi jesenska jablana, polna jabolk, razlagala sadjarstvo.

In še tole o pisateljevanju: Michelangelo je rekel, da je umetnost ljubosumna. Želi, da ji človek pripada ves! Flaubert najbrž prav zaradi tega pravi: Umetnost moramo ljubiti zvesto, saj od vseh laži ona vendarle najmanj laže!

Moji bilanci v družbenem smislu pa sem šele v odhajajočih letih pripisal zaključni račun:

Strinjam se z velikim umetnikom Jeanom Louisom Barraultom, ki je po drugi svetovni vojni spraševal sam sebe: »Kdo je, kaj je idejni izdajalec? Izdati? Izdati koga? Ideje? Politike? Pustimo politike, naj izdajajo sami sebe in nas! Mi pa pošteno delajmo, kar znamo, kajti samo z ustvarjalnim delom lahko življenje osmisliš in s tem pomagaš napredku družbe!«

Strinjam se tudi z Erazmom Rotterdamskim, ki je že pred petsto leti napisal razmišljanje, ki bi lahko bilo v pomoč, recimo, tudi predsedniku CK ZKS Milanu Kučanu, da bi lahko partiji omogočil hitrejši sestop z oblasti, ki ga že dolgo obljublja!

Modro razmišlja Erazem Rotterdamski: »Fanatizem – ta križanec duhá in nasilja, ki hoče diktaturo ene, in sicer svoje ideologije, vsiliti vesoljnemu svetu – razcepi človeško skupnost v privrženca in nasprotnike, v prijatelje in sovražnike, v junake in zločince! Ker fanatizem priznava samo svoj sistem in dopušča samo svojo resnico, mora seči po nasilju, da lahko zatira svoje nasprotnike. Kdor zbuja fanatizem, s tem da razglaša en sam sistem bivanja, mišljenja in verovanja za edino veljavnega – prevzame odgovornost, da povzroči razkol sveta, povzroči fizično in duhovno vojno zoper drugačno logiko mišljenja in življenja. Vsako nasilje nad mislijo je vojna napoved duhovni svobodi človeštva. Zato humano usmerjen človek ne sme in ne more prisegati na nobeno ideologijo, ker vsaka vladajoča ideologija teži za hegemonijo! Humanist se ne more vezati na nobeno stranko, ker je dolžnost vsakega člana vsake stranke, da gleda, čuti in misli strankarsko. S tem sam sebi zapravi svobodo mišljenja in delovanja. Brez te svobode je pravičnost nemogoča! Pravičnost pa je edina ideja, ki bi morala biti človeštvu skupna kot najvišji ideal!«

Ali misliš, da je slovenski pisatelj v primerjavi z drugimi še posebej pod »udarom usode«, da se torej mora ves čas bojevati na obeh frontah, kot pisatelj in kot družbeno bitje, pogosto zdaj na škodo enega zdaj drugega, včasih pa obojega? Je lahko tvoja osebna izkušnja »poučna« tudi za druge?

Pisatelj je še posebej pod »udarom usode«, da se mora bojevati kot državljani in kot umetnik – če je član malega naroda. V situacijah, ko je ogrožen obstoj ali integriteta, državnost ali svoboda pisateljevega naroda, se je s svojimi sredstvi pisatelj dolžan bojevati. Tako so se slovenski pisatelji, kot državljani in umetniki, uspešno bojevali v partizanih, v taboriščih in v zaporih. Tudi danes in tukaj, ko po južnih jugoslovanskih ulicah kričijo unitaristi, centralisti in obstreljevalci LR Slovenije z lažmi – je Društvo slovenskih pisateljev s svojimi upravnimi odbori pod predsedstvi Toneta Pavčka, Toneta Partljiča in Rudija Šeliga vodilna kritična družbena vest!

S podobnim namenom sem se tudi sam vse življenje boril kot državljan in kot pisatelj.

Kot državljan mi je naša družbena stvarnost v času stalinizma in včasih še danes osvežila nekaj prastarih resnic:

Vrana vrani oči ne izkljuje.

Kar je last vseh, vsi zanemarjajo.

Priviligiran goljuf je največji slepar.

Vsi so grablje, vile nobeden.

Kdor zoblje češnje z jaro gospodo, mu ostanejo samo peclji.

Eno pokvarjeno jajce pokvari celo potico.

Kjer vlada nasilje, ni razuma.

Udarci padajo vedno od zgoraj navzdol.

Ptice roparice ne pojejo!

Kot pisatelj sem vse življenje poskušal posredno pomagati do besede občečloveškim resnicam. To so nenehni – do fizične in duševne krvi – divja-joči boji v pisateljevi glavi in srcu med čustvom in razumom, med zmedo in redom, med ljubeznijo in sovraštvom, skratka, med neumrljivo človeško zlobo in umrljivo dobroto. V tem brezobzirnem bojevanju pisatelj od zmeraj težko omogoči glasnost občečloveških resnic. Še posebej zato, ker je pot k tem resnicam spolzka. Lahko si zlomiš noge srca in razuma. In sploh: resnica je stoobrazna. V zvezi s tem je »poučna« tudi za druge moja osebna izkušnja, ki mi je rodila številne bridke, a koristne misli.

Stara zмота ima več prijateljev kot nova resnica.

Vislice za resnico postavijo tam, kjer dvignejo prestol za laž.

Resnica koristi tistemu, ki jo sliši, in škoduje tistemu, ki jo pove.

Včasih je boljša doberdelna laž kot zlohota resnica.

Če boš govoril resnico, boš umrl od lakote.

Resnica je hčerka časa.

Resnico govore otroci, norci in pijanci.

Resnica in vrtnica imata trnje.

Z resnico prideš povsod – CELO V JEČO!

Imaš občutek, da je danes slovenski pisatelj dovolj svoboden, da lahko brez strahu pove »vse«? Te kdaj obide občutek, da kot pisatelj lahko sicer vse poveš (ali napišeš), da pa povedano ali napisano nima prave teže, tudi takrat ne, ko ima povsem ustrezen odmev v javnosti?

Vse tvoje trditve, nanizane v vprašalni obliki, so sprejemljive. Vendar samo z upanjem, da bo slovenski pisatelj zares svoboden in da bo lahko vse povedal ali napisal brez strahu in da bo njegova ustna in pisna beseda – ko bo imela spodbuden odmev v javnosti – zares upoštevana tudi v družbeno-politični »strukturi« – ŠELE TAKRAT, ko bo ne samo v teoriji, temveč tudi v praksi zaživel demokratični, humani, DIALOŠKI družbeni sistem. Kakšno ime mu bodo dali, ne vem. Vem le to, da ne bo več dobil imena ne »samoupravni socializem« ne »realni socializem« ne »Husakov socializem« ne »rom-unski socializem«!!

Dovoli mi, da s tem – za kalcinirane dogmatike prepovršnim smešenjem njihovih idealov – najin intervju končam. Kljub vsemu, kar sem – kot državljan in pisatelj – doživel apokaliptičnega, sem namreč rad vesel človek. Kleist je nekje zapisal: Veseli ljudje naredijo več neumnosti kot žalosti, vendar žalostni zagrešijo – večje!!

Ciril Zlobec